

# **CONTRIBUȚII PRIVIND UNELE ASPECTE ALE BEJENIEI LOCUIITORILOR DE PE VALEA BÎRGĂULUI PE VERSANTUL ESTIC AL CARPAȚILOR ÎN VEACURILE XVII — XVIII**

ION BUREACĂ

Așezările de pe Valea Birgăului sînt atestate documentar din secolul al XIV-lea dar cu siguranță că acestea existau cu mult înainte de pomenirea lor cu un prilej sau altul. Ele s-au integrat, de-a lungul istoriei, în toate procesele economico-sociale și în frământările politice ce au avut loc în acest colț nord-estic al Transilvaniei.

E necesar de relevat că înainte de colonizarea sașilor, meleagurile noastre, văile Birgăului, Bistriței și Rodnei nu au fost pustii, n-au fost deșarte de locuitori,<sup>1</sup> ci exista o populație băstinașă românească organizată în obști țărănești. Însăși denumirile vechilor localități din județul nostru: Rodna, Bistrița. Năsăud sînt de origină românească sau slavo-românească<sup>2</sup> iar unгурii sau sașii le-au tradus adaptîndu-le cerințelor foneticii lor. Deci prioritatea românilor și pe aceste locuri, ca peste tot cuprinsul Transilvaniei, nu poate fi pusă la îndoială. O recunoaște și geograful E.A. Bielz încă din 1857 cînd remarcă:

„Un fapt este foarte sigur că noi considerăm pe români nu numai cei mai numeroși, ci și ca cei mai vechi locuitori de azi ai Transilvaniei, deoarece toate celelalte naționalități ale țării au imigrat mai tîrziu, pe cînd românii din Transilvania, deși mai tîrziu au primit elemente din țările vecine, dar imigrarea națiunii ca atare nu poate fi adevărată cu nici o dovadă istorică...”<sup>3</sup>.

Obștile satești aveau o organizare proprie, iar în părțile împădurite

1 St. Pascu, Din trecutul istoric al orașului Bistrița, în File de istorie. Muzeul de istorie Bistrița, 1971 p. 12.

2 St. Meteș, Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX, Ed. științ. Buc., 1971. p. 11.

3. Din istoria Transilvaniei. vol. I. p. 216 n.1.

9 — File de istorie, Vol. II.

ale văilor Rodnei și Birgăului nefiind stăpinite efectiv de romani ci de dacii liberi, ele au constituit veriga de legătură între feudalism și organizarea gentilică care s-a păstrat mai mult.<sup>4</sup> În vremea migrațiilor lor popoarele obștile autohtone s-au unit în asociații cu caracter militar, situație impusă de nevoia de-a se putea apăra. În felul acesta, așa cum arăta Engels „Șeful militar, sfatul, adunarea poporului alcătuiesc organele democrației militare, dezvoltate din orinduirea gentilică”<sup>5</sup> În felul acesta, pe cursul superior al Someșului Marc, exista o obște teritorială, un ocol, alcătuit din unirea mai multor obști sătești din Valea Rodnei (Vallis seu Districtus Rodnensis), care avea în frunte un voievod atestat până la începutul secolului al XVI-lea. La 1450 se pomeneste de voievodul Buda (Bwda Waijvoda)<sup>6</sup>, sau, la 1503, voievodul Codra (Kodra), ambii din satul Maieru<sup>7</sup> Cu timpul în comunitatea băstinașă, liberă și egală s-au produs diferențieri, au apărut acaparatori locali. Juzilor le revin atribuții noi, colaborează cu popoarele migratoare și devin stringători de biruri. De fapt peste asociațiile obștilor sătești din văile Bistriței, Birgăului și Rodnei s-au suprapus organizațiile teritoriale de tip feudal. O dată cu așezarea sașilor în părțile Bistriței și Rodnei se adâncește procesul de feudalizare, fapt ce va determina țărănimea de pe aici să fie prezentă în toate mișcările sociale, să se înfrățească cu plebea orașului Bistrița, așa cum s-a întâmplat la 1437, 1514 sau 1704. Adevărul este că istoria frământată a Văii Birgăului va fi strâns legată de cea a Bistriței și Văii Rodnei.

În cele ce urmează ne propunem să schițăm, însă, un aspect al luptei țărânimii din depresiunea intracarpatică a Birgăului — bejenia în veacurile XVII și XVIII — în legăturile ei cu celelalte localități ale județului nostru, așa cum rezultă din materialele cercetate.

Bejenia din satele văilor noastre, în grup sau individual, peste Carpați, în Bucovina și Moldova, ca formă de manifestare a nemulțumirilor țărânimii se încadrează în șirul mișcărilor sociale care au cuprins cele trei state feudale românești.

Cauzele bejeniei românilor de pe Birgău, ca și în tot nord-estul Transilvaniei, trebuie căutate, în primul rînd, în insuficiența pămîntului roditor, starea de permanentă sărăcie, recoltele proaste, lipsa condițiilor minime de trai; la care se adaugă, o dată cu instaurarea regimului habsburgic, catolicizarea forțată și obligațiile ce decurgeau din serviciul militar al grănicerilor. În același timp, țărani iobagi de pe moșiile nobililor familiei Bethlen, care stăpînește pînă înainte de 1506 și apoi după 1552 cele 8 localități de pe Birgău pînă la 1784 cînd sînt rîscumpărate de la această familie și trec la districtul militarizat

4 P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, Orinduirea feudală*, Buc. Ed. Acad. 1964, p. 19.

5 Fr. Engels, *Originea familiei, proprietății private și a statului*, Ediția a 5-a, Buc., Ed. pol. 1961, p. 165.

6 V. Motogna *Un document necunoscut privitor la istoria românilor din Valea Rodnei*, în *Revista istorică*, 1925, p. 196-201.

7 S. Goldenberg, *Contribuții la istoria Bistriței și a Văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea*, în *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Cluj series IV*, fasc. 1. 1960 p. 64-66.

al Năsăudului — se aflau într-o situație extrem de grea datorită sarcinilor mereu sporite în robote, dăjdi, cărăușii la mari depărțări, pământul — și aici — puțin și neproductiv, lipsa cerealelor și permanenta sărăcie, la care se adaugă și dările regești pe care le încasa orașul Bistrița, cu toate că această vale a Birgăului constituia proprietatea nobililor amintiți. La cauzele bejeniei dincolo de Carpați trebuie subliniat că, țărani plecați se bucurau de ocrotire și înlesniri deosebite din partea domnilor iar obligațiile feudale erau mult mai ușoare decît în Transilvania. De notat este că, în cîntecul popular al meleagurilor birgăuane și someșene, ca un ecou al vremurilor respective, s-a păstrat icoana fidelă a realității seculare:

„La Moldova-i mult mai bine,  
Cine merge nu mai vine“.<sup>8</sup>

Inceputul bejeniei de pe Valea Birgăului corespunde cu cea mai veche pomenire a două localități de aici, la 1328. E vorba de scrisoarea lui Toma, voievodul Transilvaniei și comitele de Solnoc, adresată obștei iobagilor lui Ioan (Henul) din Rusu Birgăului și din Birgău, moșii ale sale, din care rezultă că locuitorii voiau să plece și deci le cere să nu se ia după zvonuri și să rămînă la casele lor unde vor fi apărați. De asemenea, promite întărirea printr-un privilegiu regal a celor care ar voi să se așeze pe aceste moșii ale sale.<sup>9</sup>

De la începutul veacului al XVII-lea oficialitatea este silită să ia măsuri, în repetate rînduri, împotriva bejenarilor. Așa e cazul în august 1602 cînd Gheorghe Basta poruncește bistrițenilor să ia măsuri de apărare a drumurilor și potecilor peste Carpați — la Birgău și la Rodna — să nu fugă iobagii în Moldova,<sup>10</sup> sau, la 1607 cînd dieta se adresează principelui Transilvaniei pentru a cere domnului Moldovei restituirea iobagilor fușiți. La fel, în 1615 dieta de la Cluj face plîngere către forul executiv că rodnenii ajută pe iobagii români, încasînd bani, să treacă în Moldova sub stăpînirea domnului de acolo. Se iau măsuri aspre pentru a opri trecerea bejenarilor.<sup>11</sup> Tot acum consilierul Ștefan Erdeli scrie din Șintereag (Dobica) către orașul Bistrița că, „... un căpitan al voievodului (din Moldova), cu numele Igaț, zăboveste pe aici și încredințează și amăgește oamenii să meargă acolo cu făgăduința că voievodul (Vasile Lupu) le dă slobozenie pe 10 ani tuturor care se duc. Din pricina aceasta mulți au innebunit și pleacă. Și de la mine au plecat ispravnici de la Ghernesig (lîngă Reghin) și Sărmaș.. și merg pe drum atît de îndrăzneț și cu încredere, parcă n-ar fi nimeni de pază“.<sup>12</sup> Ștefan Apor scrie, la 1 iulie 1635, cerîndu-le

8. . . . Revista „Plaiuri năsădene“, III Buc. nr. 31-33 din ian. 1945 ; St. Meteș, op. cit. n. 106, p. 133.

9. P. Boca, Vechimea documentară a localităților din județul Bistrița-Năsăud — secolele XII — XVI, în File de istorie, Muzeul de istorie Bistrița, 1971 p. 98 și Doc. Rom. an. 1328 nr. 512 p. 262-263.

10. Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV nr. 1631 p. 797.

11. St. Meteș, op. cit. p. 120.

12. Veress, Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, IX Buc., 1937, nr. 267 (din 16 aprilie 1635), p. 344-345 și Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV, cu data de 1 iulie 1635.

Pe linie religioasă au existat conflicte atât între sașii protestanți și armenii gregoriani, dar au existat conflicte chiar și în sinul populației armenese, îndeosebi după acceptarea de către a armenilor — a virfurilor păturilor armenese — a catolicismului, acum în antiteză cu gregorianismul ortodox armean. Unii dintre armeni, în frunte cu episcopul lor gregorian Minas au rezistat împotriva „Unirii cu Roma“, dar majoritatea au trecut la catolicism: aceasta și în scopul de a-și asigura și menține unele privilegii comerciale obținute de la principii Transilvaniei<sup>10</sup>. A mai existat și un conflict între episcopul Verzerescu trecut la catolicism și conducerea orașului Bistrița, în urma cărui fapt, episcopul respectiv a trebuit să părăsească orașul, mutându-se la Gherla (fig. 1)

După cum târgoveții sași au fost stratificați din punct de vedere social și material tot așa și populația armenescă era și ea, împărțită în două părți bine distincte. După registrul de dări a orașului din 1712, înaintea evacuării armenilor din oraș, populația armenescă o găsim categorisită pe 6 categorii de dări din care putem desprinde în linii mari cele două categorii sociale ale armenilor bistrițeni.

Din cele 4 categorii, primele două, este de presupus, față de starea lor materială exprimată prin dări, că formau **particiatul armenesc** ce deținea puterea politică și economică din sinul acestei comunități, iar celelalte 2 categorii formau marea masă săracă, a armenilor, alcătuită din calfe de diferite meserii, ucenici și meșteșugari de o importanță și pondere mai redusă din sinul populației.

Redăm mai jos categoriile de dări ale armenilor bistrițeni:

*În clasa I-a* de dări intrau numai 10 familii armenese, printre care figura și „judex armenorum“. Probabil că dintre acești comercianți bogați, patroni de breaslă, conducători de ateliere meșteșugărești se alegeau conducătorii politici și spirituali ai comunității armenese bistrițene. Această categorie și cea următoare, forma **particiatul armenesc**. În documente ei sînt caracterizați cu specificația : „qui proprio aere questum exercent“ adică acei armeni care exercită comerț pe cont propriu.

*În clasa a II-a* de dări intrau 7 familii, ce făceau și ele comerț, dar intrau în grupa de ocupație a **arendașilor** cu contracte uzufructuare, cu mențiunea documentară : „qui proprio et usuariae contracta debito questum exercent“. Și aceștia se pare că erau destul de înstăriți și în mod normal și ei aveau o puternică influență economică și prestigiu în sinul populației armenese locale.

*În clasa a III-a* de dări intrau 5 familii armenese ce nu exercitau nici comerțul și nici arendașia ; care probabil fiind mai săraci intrau în slujba primelor categorii amintite, fiind calificați „qui nihil habent proprium solis debitis usuariae contractum questum exercent“.

*În clasa a IV-a* intrau orfanii și văduvele (orphani et viduae), care trăiesc fie din milă, fie muncind ca și croitorese (quae sese vel





bistrițenilor sprijinul pentru a împiedica trecerea în masă a țărănimii în Moldova.<sup>13</sup>

Din dispoziția dată de principele Mihail Apafi, la 16 septembrie 1662, magistratului Bistriței aflăm că fuga în masă a țărănimii este cauzată de recoltele slabe, de lipsa cerealelor în ținuturile noastre. Acesta cere bistrițenilor să aibă grijă de poteci și drumuri, „să nu lase să plece sărăcimea, căci dacă se duc toți, cine mai plătește birul puternicului împărat?”<sup>14</sup>

La 27 iunie 1704 când Bistrița a fost asediată și obligată să se predea armatei curuților sub conducerea lui Francisc Rákoczi, țărănimea iobagă de pe Valea Birgăului trece de partea acestora. Atitudinea lor a fost, însă, scump plătită după schimbarea evenimentelor când magistratul districtului ia măsuri singeroase față de cei răsculați, fapt ce-i determină să fugă peste munți.

Instaurarea habsburgilor în Transilvania, la începutul veacului al XVIII-lea, agravează mai mult exploatarea țărănimii birgăuane ca și a celei de pe văile Someșului Mare și Șieului. Patriciatul săsesc al Bistriței pretinde, alături de dijme și impozite tot mai mari pe produse agricole și prestații în muncă ca: furnizarea de combustibil, busteni, scinduri, șindrilă, var, ș.a. Ba mai mult, la delimitarea hotarului dintre districtul Bistriței și Moldova, bistrițenii invocând două privilegii: unul dat de voievodul transilvănean, Striboniu, în 1412 și altul dat de regele Sigismund tot în același an, s-au folosit de analogia rîului Bistrița ce curge pe Valea Birgăului și Bistrița Aurie ce curge dincolo de culmea munților Carpați și-au pretins întreg teritoriul, încercînd să-i ducă în eroare pe moldoveni că hotarul comunei săsești Iad (Livezile) ar fi tocmai Bistrița Aurie și nu pînă la apa Bistrița ce trece prin această localitate. Litigiul, însă, nu a fost rezolvat decît la înființarea graniței militare și cînd cele două Birgae s-au constituit în 8 comune: Rus, Joseni, Mijloceni, Suseni, Prund, Bistrița Birgăului, Tiha și Mureșeni.

În legătură cu fenomenul bejeniei de pe Valea Bistriței nu sînt lipsite de teme și semnificație hotărîrile magistratualc<sup>15</sup> din 15 mai și 4 octombrie 1713 pe baza faimoaselor legiuri feudale, de clasă, Approbatæ Constitutiones și Compilatae Constitutiones prin care magistratul Bistriței încearcă să alunge pe românii din oraș și din satele săsești ale districtului, în termen de 15 zile, ocupîndu-le casele și pămînturile. Prima hotărîre preciza termenul de plecare sfîrșitul lunii mai 1713, după care „dacă la 1 iunie se vor mai afla case pe loc, acelea vor fi arse și prefăcute în cenușă conform vechiului obicei practicat pe vremuri”.<sup>16</sup> În aceste împrejurări, potrivit documentelor isto-

13. Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV. cu data de 1 iulie 1635.

14. Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV partea II-a 1601-1825 Buc., 1913, p. 1318, nr. 2422 (MMCCCCXXII).

15. Vezi fotografiile și documentele traduse la sfîrșitul lucrării.

16. Istoricul Districtului năsăudean – după manuscrisul lui Florian Porcius, în Arhiva Sc-meșană nr 9/1929, p. 15.

rice, numai din orașul Bistrița au fost silite să emigreze peste 50 de familii care au trecut, fie pe Valea Someșului și în comitatele învecinate, fie în Bucovina și Moldova în cea mai mare parte. Din cauza deplasării în masă, așa cum înștiințează, la 1717, căpitanul Dumitru din Rodna pe bistrițeni că, „...oamenii fug în Moldova; și astănoapte a fugit unul și încă dator cu mult...“<sup>17</sup>, sate întregi de români ale acestui „vidic“ (ținut, țară, împrejurimea unui oraș — N.A.), au rămas goale.<sup>18</sup> Din acest motiv, la 1725, bistrițenii cer dietei din Sibiu să ia în considerare la fixarea contribuțiilor starea de mizerie a orașului, deoarece românii locuiesc în munți, unde pământul este arid, n-au cereale și vite și nici mijloace de a câștiga bani. În această situație chiar și cei rămași încă vor pleca în altă parte și astfel restul „vidicanilor“ nu vor putea purta poverile.<sup>19</sup> Numai în anul 1740 au plecat din satele Văii Someșului 184 locuitori. La scurt timp, în 26 iunie 1742 aflăm din scrisoarea primarului Bistriței către deputații săi din Sibiu că „districtualii sârmani pleacă în cete de cite 10—20, în țară la lucru, ba se duc și la Ungaria, cum de curînd au plecat deodată 35 din Maieru“.<sup>20</sup> Peste două luni, la 17 septembrie 1742, acesta scrie din nou la Sibiu arătînd că în timpul din urmă au fugit peste 400 de contribuabili în Moldova și în alte părți.

Bejenia are loc și datorită ilegalităților și abuzurilor de ordin religios asupra locuitorilor români de pe pământul regesc — fundus regius —<sup>21</sup> care adresează memorii Vienei, ca cel din anul 1751 rămas fără răspuns.<sup>22</sup> În aceste împrejurări au luat calea pribegiei mulți locuitori din 23 de sate românești de pe văile noastre. Cei rămași în locurile de baștină, începînd din anul 1747, au fost obligați să țină sărbătorile religioase ale conlocuitorilor lor sași pînă la militarizarea districtului năsăudean.

Din scrisoarea magistratului Bistriței, cu data de 6 mai 1754, adresată dietei din Sibiu referitor la cca. 90 de familii care sînt gata să fugă din cauza contribuțiilor restante și apoi din răspunsul primit în aceeași lună reiese că românii n-au dreptul să posede nici o palmă de pământ în teritoriul locuit de sași, iar moșiile celor ce pleacă pot fi dăruite oricui de către magistrat.<sup>23</sup>

Situația grea a locuitorilor din satele de pe Bîrgău ca și din fostul district năsăudean cauzată de rapacitatea celor bogați din Bistrița este ilustrată în memoriul întocmit la 1757 și înminat Mariei Tereza. Arată că au apelat din nou siliți de abuzurile sașilor care nu numai că-i hărțuiesc, dar încearcă cu îndrăzneală să-i izgonească din districtul în

17. Hurmuzaki-Iorga, Documente, XV. 2. p. 1562 nr. MMDCCCXXLV (2945).

18. V. Șotropa, Bejenii în secolul XVIII, în Arhiva Someșană nr. 16 1932, p. 56.

19. Ibidem.

20. V. Șotropa, op. cit. p. 57.

21. ... Istoria României, vol. III, Ed. Acad. Buc., 1964, p. 355.

22. ... Istoria Districtului năsăudean — după manuscrisul lui Florian Porcius, în Arhiva Someșană nr. 9 1929, p. 19.

23. V. Șotropa, op. cit. p. 60.



care se află. În memoriu ei afirmă că „...noi sîntem în acest district, în care locuim, cu mult mai vechi decît dinșii, ba districtul există cu două sute de ani și ceva mai bine înaintea orașului Bistrița”<sup>24</sup> Se plîng de silniciile la care sînt supuși, de răpirea unor drepturi, de anumite zile de muncă pe săptămînă ce li se pretind, cu toate că *s-au născut liberi și niciodată n-au fost robi*.<sup>25</sup> În același timp, românii de pe văile județului nostru sînt nemulțumiți de încercările bîstrițenilor de a le ataca „condițiunea liberă”<sup>26</sup> și de a-i reduce la treapta umilitoare de iobași.

Detorită acestei situații anăătoare bejenia țaranilor de pe meleagurile noastre, alături de alte forme ale luptei de clasă, a cunoscut o amplcare deosebită, mai ales din veacul al XVIII-lea, cînd documentele ne ilustrează deplasări masive. Așa de exemplu, în 9 iunie 1746, de la locul numit Tăuui (satul Tăure) au plecat cca. 300 de bărbați și femei din care 102 înarmați cu puști și sub conducerea primarului George au trecut munții. Alt grup de aproximativ 700—800 de oameni înarmați, avînd cai și vite s-au adunat pe hotarul satului Ceparî sub conducerea lui Ursul Roșchi din Rebrîșoara, în iunie 1760. Tot pe acest hotar, la 5 septembrie 1760, un alt grup de bejenari condus de Ionaș a Corbului amenința să aprindă satele Dumitra și Târpiu.

Pentru a sublinia proporțiile de masă, cît și pericolul iminent pe care-l prezentau bejenarii adunați, e bine de arătat că magistratul Bistriței ordonă mobilizarea de urgență la Dumitra a 105 bărbați sași înarmați din satele săsești: Unirea (Aldorf), Livezile (Jaad) și Slătinița (Pintic); la Târpiu un număr de 75 de bărbați din : Sigmir, Vișoara (Beșineu) și Craimăt. În plus se cere să vină în ajutor, împotriva țaranilor amenințători, și cei din Dorolea, Ghînda, Budac, Monariu și Ceparî. În apropierea localităților Dumitra, Târpiu și Ceparî a avut loc o luptă armată sîngeroasă între bejenari și forțele militare ale garnizoanei din oraș, comandate de barcnul Castelli, soldată cu uciderea a doi vătăfi și trei prizonieri din rîndurile bejenarilor. La fel, fugarii sînt siliți să lase în mîinile învingătorilor 956 vite mari și mici și 37 de care cu alimente, după care, la 22 iunie 1761 s-au adunat, din nou, pe hotarul comunei Feldru.

La 5 mai 1773 aflăm pe haiducul Nica Păun alături de 7 moldoveni în pădurile Târpiului pentru a organiza o nouă deplasare a țaranilor pe care apoi să-i călăuzească spre Aldorf și prin pădurile Ghinzii și Birgăului în Moldova.<sup>27</sup>

La locurile de adunare amintite, alături de bejenarii de pe văile Someșului și Bistriței, se adunau și apoi plecau și cei din comitatele învecinate: Solnoc, Dobîca, Cluj ș.a., peste Prislopul Tihului și pe

24 V. Bichigean. Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița. în Arhiva Someșană nr. 5/1926. p. 32.

25. V. Bichigean. op. cit. p. 39.

26. V. Șotropa. Revolta districtului năsăudean 1755-1762. în Arhiva Someșană n. 23/1938, p. 273.

27. V. Șotropa. Bejenii în secolul XVIII, în Arhiva Someșană nr. 16/1932. p. 86.

diferite poteci ale munților. În limbajul autorităților și exploataților lor, bejenării sînt numiți cu ură și teamă „tilhari“ sau „vagabonzi“.

Fenomenul bejeniei este atît de intens pe meleagurile Birgăului, Bistriței și Rodnei, ca și în întreaga Transilvanie, încît însăși împărăteasa Maria Tereza, îngrijorată de fuga țăranilor în Moldova, poruncește prin ordinul din 24 iulie 1746 să se cerceteze motivele acestuia. De asemenea, la 19 iulie 1760 se ordonă autorităților locale să se raporteze din opt în opt zile situația celor fugiți. În același timp comandantul garnizoanei, maiorul Marcheze Velasco dă ordin posturilor militare de la trecătorile Birgăului și Rodnei să fie atente și să împiedice trecerea acestora.<sup>28</sup>

Emigrarea peste Carpați de pe Valea Birgăului, ca și din satele întregului nostru lînut va continua și după înființarea regimentelor de graniță deoarece se dau mereu ordine de întărire a pazei la hotarul cu Moldova. Comandantul garnizoanei din Bistrița, locotenent-colonelul Urbani cere magistratului orașului să ia măsuri de pază a plaiurilor dinspre Moldova din motivul că „numai de curînd au trecut iarăși vreo 100 de bejenari“.<sup>29</sup> Se semnalează un mare număr de bejenari din satele de pe aceste văi ale noastre. La 1766 au plecat bejenari din 15 sate, soți a 34 de femei cu 46 de copii. În același timp ambasadorul Prusiei la Constantinopol raporta că un număr de 24.000 de familii originare din 23 de sate ale districtelor Năsăud și Bistrița au trecut peste Carpați.<sup>30</sup> Apoi, în situația nominală a celor 471 de iobagi cu 174 de fii ai lor fugiți de pe domeniile feudale ale baronilor maghiari din aproape 60 de sate ale județelor Mureș, Alba și Bistrița-Năsăud, întocmită pentru anii 1741 și 1781, putem cu certitudine să considerăm un număr însemnat dintre aceștia ca fiind și din satele de pe Birgău, de pe moșia familiei Bethlen.<sup>31</sup>

La 3 octombrie 1778 colonelul Schlaun înștiințează pe magistrat că bejenarii în număr mare trec prin districtul bistrițean și îi cere să-i comunice unde se adună aceștia și care plaiuri ar trebui grăbnic pázite. Magistratul Bistriței îi răspunde că bejenarii trec prin pădurile și culmile dealurilor din satele Ghînda, Cușma, Uifalău (Satu Nou), Dumitrița, peste muntele Duca, Birgău de unde se îndreaptă la Brazda pe cărările înguste și plaiurile de munte. Mai informează că fugarii se adună la o dată fixată dinainte, în pădurile cele mai dese, „unde sînt întîmpinați de un *cmisar* pe care *birgăuanii îl cunosc bine* și care îi trece peste plaiuri“.<sup>32</sup> Magistratul Bistriței recomandă să fie ocupată culmea dintre Birgău, Cușma, Uifalău și Pietriș întrucît bejenarii ar putea fi controlați și opriți mai ușor, înainte de a pătrunde în păduri și plaiuri de munte. La Brazda, unde drumul devine foarte îngust și fu-

28. *idem.* p. 58.

29. V. Șotropa, *op. cit.* p. 83.

30. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, X, p. 7 și N. Iorga, *Acte și fragmente privitoare la istoria românilor*, II p. 189 și urm.

31. I. Martian, *Bejenarii din Ardeal*, în *Anuarul Inst. de ist. naț.* IV Cluj. 1929. p. 147-173.

32. V. Șotropa, *op. cit.* p. 87.

garii sint nevoiți să treacă pe acolo, să fie pusă o pază. Asemenea recomandări vin să confirme că emigrarea peste Carpați este în continuare foarte puternică

La 1766 din districtul militarizat al Năsăudului și de pe pământul Făgărașului „au fugit grăniceri cu grămada, vreo 300, cei mai mulți cu arme“.<sup>33</sup> Apoi, între anii 1771 și 1775 au dezertat din regimentul de la Năsăud 659 persoane; iar consemnarea din august 1784 ne arată numele și anii la 51 de dezertori români din regimentul de grăniceri Năsăudean, locul și anul dezertării 1778 — iulie 1784, precum și localitatea unde s-au așezat în Moldova.<sup>34</sup> Credem că dintre acești dezertori un număr însemnat erau originari din localitățile Văii Birgăului, așezându-se în satele Poiana Pustic, Șarul Dornei, Haiești, Preotești, Unișeni, Roșiori, Ochiuț, Hanc, Gura Văii, Mănăstirea Rișca, Glod, Fludești, Bogdănești, Adincata și altele.<sup>35</sup>

Din descripția nominală din arhivele Vienei, întocmită la sfârșitul anului 1778 și publicată de Ion Nistor<sup>36</sup> rezultă pe un interval de 40 de ani că din districtele Năsăud și Bistrița au plecat bejenari în Bucovina.<sup>37</sup> Deși nu s-a făcut o descripție și pentru cei plecați în Moldova, nu ne îndoim că numărul nu poate fi mai mic. În ceea ce privește Moldova este interesant de remarcat că, în satele din partea muntoasă a ei tradiția păstrează în amintirea celor mai bătrâni pe numeroșii bejenari transilvăneni și localitățile de unde au plecat.<sup>38</sup>

Credem că nu e întâmplător faptul că în județul Neamț sint sate întemeiate cu oameni veniți de la Birgău, sau de pe Valea Someșului. Așa sint satele: Birgăoani, cu 171 de familii, Broșteni Birgăieni, cu 25 de familii, apoi Sărata Bistrița, Ghindăuani (de la Ghinda), Unguraș, ș.a. La fel, în județul Suceava, satul Botoșana s-a întărit cu 116 gospodării de bejenari din localitățile: Ilva Mare — 63, Maieru — 28, Rodna — 6, Măgura Ilvei — 6, din alte localități — 9, și din Birgău — 4.<sup>39</sup>

Conscripțiile vieneze dezvăluie o realitate confirmată și de alte documente, anume că, cea mai mare parte a bejenarilor erau originari din comitatele și districtele învecinate cu Moldova: Bistrița, Năsăud, Mureș, Maramureș, Solnoc-Dobica ș.a.

În privința numelor de persoane, alături de cele de Ilovan, Ilvan (de la Ilva), Căilean (de la Caila), Salvan (de la Salva), Mintiuan (de la Mintiu), Leșan (de la Leșu), Măierean (de la Maieru), Rodnean (de la

33. St. Meteș, op. cit. p. 137-138.

34. St. Meteș, op. cit. p. 213.

35. Nistor-Hurmuzaki Documente, XIX/I, nr. 194-195.

36. I. Nistor, Bejenari ardeleni în Bucovina, în Codrul Cosminului an. III, IV 1926, Cernăuți, 1927.

37. I. Bureacă, Aspecte ale bejeniei în veacul al XVIII-lea din județul Bistrița-Năsăud, în File de istorie, Muzeul de istorie Bistrița 1971, p. 157 și Extras de P. Boca după lucrarea lui I. Nistor Bejenari ardeleni în Bucovina, la p. 164.

38. St. Meteș, op. cit. p. 208.

39. P. Boca, Lucrare în manuscris.

Rodna), întâlnim în Moldova, și cel de Birgăuan care atestă localitățile de origine de pe Valea Birgăului.<sup>40</sup>

Cei plecați pe versantul estic al Carpaților răsăriteni erau, în primul rând, agricultori, alături de care se întâlnesc și dulgheri, potcovari, lăcătuși, cojocari, lăutari etc. La 1778 pe lângă țărani plecați de pe văile Someșului și Birgăului, în satul Bălăceana, găsim pe învățătorul Grigore Crețu din Ilva Mare, iar în satul Botoșana doi învățători — Iacob Stirciu din Maieru și Maftei a Popii din Ilva Mare. În același timp, în satele Berchișești și Botoșana, bejenarii vin împreună cu vornicul și vătămarii Icr<sup>41</sup> De asemenea, între preoții emigranți din districtele Năsăud și Bistrița, din localitățile: Prislop, Maieru, Rodna, Năsăud, Zagra, Silivaș, Bungard, Blăjeni, Mintiu, ș.a., se afla și Ilie Pop din Birgău.<sup>42</sup>

Toate aceste date și fapte reflectă starea agitată a populației din acest colț de țară mai puțin investigat de istorici.

Am încercat să prezint, pe scurt și în măsura materialului avut la dispoziție, câteva aspecte ale bejeniei care constituie o reflectare a grelelor condiții economice și sociale din trecutul Văii Birgăului, prilej de meditație și mijloc educativ pentru noi cei de azi — generații mai tinere, în primul rând, și, generații mai vîrstnice.

40. I. Nistor, Bejenari ardeleni în Bucovina, în Codrul Cosminului, II — III 1925, 1926 Cernăuți 1927, p. 454-457, 459 ; apoi, I. Nistor Emigrările de peste munți, p. 861 ; C.C. Giurescū. Transilvania în istoria poporului român Buc., 1967, p. 57.

41. . . . Vătămăni — conducătorul unui sat (aparținând domnitorului), ajutor al vornicului însărcinat cu stringerea dărilor.

42. St. Metes, op. cit. p. 246.

## ANEXE

Documentele istorice pe care dorim să le publicăm, ca anexe la materialul nostru, au fost studiate atât de istoricii din trecut ai județului, în primul rând, de V. Șotropa, I. Marțian, cât și de I. Nistor, N. Iorga, Șt. Fosecu, C. C. Giurescu, sau mai recent de Șt. Meteș, Credem, însă, că e de datoria noastră să ne străduim să le punem la îndemâna tuturor celor ce se apleacă stăruitor asupra frământărilor istoriei a meleagurilor pe care trăim, mai ales, astăzi în condițiile când — sub cîrmuirea înțeleaptă a partidului comunist — toți oamenii muncii din România socialistă, români, maghiari, germani și alte naționalități muncesc umăr la umăr și se bucură de deplină egalitate în drepturi.

Documentele și fotocopiile reprezintă cele două hotăriri date de magistratura orașului Bistrița, sub numărul 179 din 15 mai 1713 și din 4 octombrie 1713, întocmite pe baza faimoaselor colecții de legi iudale — *Approbatæ Constitutiones*, partea I-a titlul VIII, articolul 1, aflătoare în arhivele guvernatorului Transilvaniei din Budapesta.

Prima hotărîre, din 15 mai 1713, semnată de întregul magistrat și de consiliul centumvirilor, prevăzută cu sigillii preciza, între altele, drept termen de plecare a românilor din oraș și satele săsești, sfîrșitul lunii mai, după care „Dacă la 1 iunie se va mai afla aici un astfel de valah, casa lui va fi arsă și prefăcută în cenușă, după vechiul obicei, care abantiquissimis temporibus (din cele mai vechi timpuri) a existat în tradiție și s-a practicat în acest oraș“.

A doua hotărîre, din 4 octombrie 1713, repetă conținutul celei dintîi cu adaosul că și în trecut s-au folosit aceleași practici față de români.

Aceste materiale sînt o ilustrare a faptelor istorice prezentate de autor și într-o altă lucrare<sup>1</sup> care tratează fenomenul bejeniei. Documentele-anexe au fost fotografiate, traduse și redactate cu bunăvoința și sprijinul colegial al tovarășilor profesori Zoltan Szilagyi, Iuliu Oprea și Paul Horvath.

Dăm mai jos conținutul lor :



179 A. 713

Extras din protocolul cu data de 15 mai 1713

Fiindcă Consiliul orașului Bistrița nu cu puțină supărare a văzut și constatat ce pagube incalculabile au făcut și fac în hotarul nostru, în grădinile de legume și livezi, în vii, în lînașe și păduri, în gospodăriile (fermele) din jurul orașului nostru... Peste acestea de îndată ce închid porțile orașului, valahii își mină multele lor vite pe fînate

I. Burecă, Aspecte ale bejeniei în veacul al XVIII-lea din județul Bistrița-Năsăud, în *Fiile de istorie*, Muzeul de istorie Bistrița 1971 p. 149—150.

și cetățenilor orașului le fac multe pagube nu numai în fînațe ci și în livezi, distrugeînd pomi fructiferi, cauzînd inestimabile pagube, pe care în mare măsură a trebuit să le suportăm atunci cînd orașul propoziter contagionem conscris (neaducînd pe nimeni la porunca Comandan-tului orășenesc) atunci au distrus o mulțime de arbori pentru construcție și pomi roditori a căror valoare ar fi greu să fie descrisă. În afară de aceasta, pe hotarul nostru mic au făcut pagube deplorabile încît magistratura orașului Bistrița unanimitate consensu Collegis Centumviralis (prin Colegiul Centumviral, în unanimitate), a adus hotărîrea: valahii care locuiesc în gospodăriile amintite și în jurul orașului Bistrița, de aici înainte să fie îndepărtați, în perpetuum, (pentru totdeauna) din oraș și împrejurimi, fixîndu-le termenul abeundi ultima huius-mensis (de plecare ultimele zile ale lunii), astfel: Dacă la 1 iunie se va mai afla aici un astfel de valah, casa lui va fi arsă și prefăcută în cenușă, după vechiul obicei care exista din cele mai vechi timpuri în tradiție și s-a practicat în acest oraș; iar dacă valahul este iobagul u-nui domn militar, conducător sau nob'l obișnuit, acesta să se reintorcă de îndată pe moșia proprietarului de unde a fugit după cum poruncesc legile nobile ale patriei... Și fiindcă și din comunele săsești obvin multe reclamații că valahii se stabilesc acolo potenter (cu putere), construindu-și case, dar nevrînd să suporte în paritate cu sașii poverile comunale; populația română se înmulțește tare iar ai noștri scad și devin mai puțini, din care cauză, construcțiile făcute de înaintașii noștri nu se pot conserva, iar valahii construiesc cu sîrg, după cum dovedesc exemplele dureroase din Vermeș, Sigmir și Dumitrița, pe cînd sașii aproape, în întregime, sînt în deficit. S-a găsit pentru aceasta a se statua ca lege, odată pentru totdeauna, ca să rămînă în salele săsești vechile familii valahe posesoare, dar aceia care acum refuză a se stabili, în nici-un chip să nu fie acceptați ci, dacă sînt iobagi să fie trimiși pe moșiile stăpînilor lor pe veci...

Extras de Danielen Kerin

Jur. .... Reg. Libr. Bistriciens Notarium



179.

713.

Noi, purtătorul de cuvînt și conducătorii colegiului centumviral al orașului Bistrița, Fromm Daniel, Werner Mihai, Teychert Samuel, Schan-kebank Andrei, Bonesius Jákob, Hártler Iánoș, Nussbacher Iánoș, We-ber Iánoș, Rodelt Simon, Schmid Gáspár, Kroner Márton și Orth Márton aducem la cunoștință și notificăm această scrisoare tuturor celor com-petenți că, decarece în anul trecut 1712, în octombrie, majoritatea ma-gistratului nostru, eliminîndu-se, s-au separat de noi și-au fost nevoiți

să fie primiți la Dumitra Mare, iar în timpul acela s-au întâmplat mari abuzuri (nagy Potentiak — sic) în pădurile noastre cu ghindă cele oprite și în livezile cu pomi roditori cu toate că orașul a fost închis împrejur și districtul era atât de strict strâns încît deplasarea unuia la altul, chiar și încercarea de apropiere nu era voie fără o dispensă specială, iar cînd dumnezeu întru toate a încetat grava epidemie de pestă, mai ales, prin mila lui cea mare, încă în lunile trecute, ianuarie și februarie, și magistrații noștri au reparat niște case cunoscute și au venit la noi, după obligațiile lor de serviciu, și-au exprimat dorința de a ști de către cine a fost cauzată (perperalt kár) paguba în păduri și la hotar, și imediat după ce chestiunea a fost dezbătută în mod serios de către Consiliul bistrițan, am redactat că pagubele au fost pricinuite de către românimea răspîdită în Hoffstacz și în gospodării îndepărtate (măieriște), știind sigur că țărănimea eterogenă nici n-ar fi îndrăznit să se apropie de hotarul orașului, iar orășenii au fost determinați să se aprovizioneze cu lemne de foc numai în anumite zile și atunci sub inspecția unor străji vigilente așa că cetățenii orașului n-au putut să dea un asemenea atac (nem excurráhattanak) deoarece comandantul de atunci era deosebit de priceput în ceea ce privește vigilența. După aceasta s-a întrunit magistratul Bistriței, împreună cu noi, în anul a-cesta, 1713, ziua 15 a lunii mai, la Casa Consiliului orășenesc pentru executarea și rezolvarea multor chestiuni de interes public și altor chestiuni. S-au ivit, în această sesiune, multe plîngerii, între altele că românimea flotantă, răspîdită, din cauza nesupravegherii, își face colibe în grădinile mai multor oameni particulari și de acolo provoacă atacuri în timpul tîrgului, chiar și în alte sărbători sfinte cînd orășenii sînt în biserică pentru a cinsti pe dumnezeu, sau în timpul nopții, cînd porțile sînt închise, atunci măierii (Majeriak) pricinuiesc pagube enorm de mari în persoane și vite. Cu această ocazie s-a discutat că orașul nostru a avut și înainte obiceiul și modul de-a menține ordinea, că în anumite timpuri măierii din jurul orașului au fost controlați și vizitați și cînd s-a descoperit vreo bandă periculoasă și rea și pricinuitoare de pagube, casele lor au fost nu numai arse ci și românii deportați (relegáltak), mai ales că, în magistratul nostru există, încă, unele persoane cinstite care au împlinit asemenea execuție din însărcinarea acestuia. Iar în vremea aceasta cînd a vrut să prospereze moara noastră mare care se dezvoltă continuu, prin comunicarea sfaturilor și după adunarea voturilor, atât din partea magistratului, cît și din partea colegiului centumviral, s-a hotărît, în unanimitate, ca românii ascunși și păgubitori pentru daunele aduse, însă cu o tactică bine gîndită, să fie respinși (amoveáltassanak) și să fie expediați la domiciliile anterioare și atunci, de îndată, s-a acreditat domnului nostru notar de a înregistra hotărîrea aceasta, a noastră în protocolul orășenesc, pentru cautela și călăuzirea urmașilor și pentru că s-a făcut astfel, o dovedește sigiliul nostru obișnuit și semnătura mîinilor noastre proprii.

*Semnat, Bistrița, ziua de 4 octombrie, anul 1713.*

*Daniei Fromm*

*Michael Verner*

*Samuel Teychert*

*Andreas Schankebank*

*Jakobo Bonesius*

*Johannes Härtler*

*Johannes Nussbacher*

*Johannes Veber*

*Simon Rodelt*

*Gäspari Schmid*

*Martin Kroner*

*Martin Ort*

*Pe care cu numele nostru, în numele întregului Colegiu centumviral  
am subscris.*